

Державна таємниця як складова національної безпеки України

Державна таємниця в самому загальному визначенні являє собою певну інформацію у сфері оборони, економіки, науки і техніки, зовнішніх відносин, державної безпеки та охорони правопорядку, розголошення якої може завдати шкоди національній безпеці держави і яка спеціально охороняється державою.

Навіть у найбільше відкритих суспільствах для захисту своїх прав та інтересів, а також окремої особи встановлюються через функціонування державного механізму певні обмеження на поширення інформації, вільне розповсюдження якої може завдати шкоди цим правам та інтересам.

При цьому державна таємниця (або інформація, що прирівнюється до неї) в цьому контексті займає найвищий щабель в ієрархії інформації з обмеженим доступом, оскільки в ній містяться дані, що стосуються найважливіших сфер життєдіяльності суспільства і держави: оборони, національної безпеки, управління тощо. Її головною ознакою є можливість внаслідок розголошення завдати шкоди саме національній безпеці.

Ця збірка присвячена саме такій інформації, доступ до якої обмежується за другим сценарієм. При цьому актуальності питанням, які будуть досліджені у цьому виданні, надає поточна політична ситуація, реальні бойові дії, посилення інформаційного протистояння, інші чинники, які пов'язані з режимом воєнного стану.

ДЕРЖАВНА ТАЄМНИЦЯ ЯК СКЛАДОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

ОХОРОНА ТА ДОСТУП
ДО ДЕРЖАВНОЇ ТАЄМНИЦІ;

ЗАКОНОДАВЧЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ДЕРЖАВНОЇ ТАЄМНИЦІ;

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА РОЗГОЛОШЕННЯ
ДЕРЖАВНОЇ ТАЄМНИЦІ;

ОСОБЛИВОСТІ ДОТРИМАННЯ
ДЕРЖАВНОЇ ТАЄМНИЦІ
ПІД ЧАС ВІДПРАВЛЕННЯ ПРАВОСУДДЯ;

ОСОБЛИВОСТІ РЕГУЛЮВАННЯ
В ОСОБЛИВИЙ ПЕРІОД
ТА ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Укладачі:

Джус Олександр Анатолійович — кандидат політичних наук, начальник кафедри соціальної роботи в військах (силах) Військового інституту, Київський національний університет імені Тараса Шевченка;

Золотарьова Марія Карлівна — кандидат юридичних наук, адвокат, Національна асоціація адвокатів України;

Копотун Ігор Миколайович — доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України, головний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем запобігання кримінальним правопорушенням, Донецький державний університет внутрішніх справ;

Макарова Тетяна Петрівна — адвокат, Національна асоціація адвокатів України;

Микитюк Микола Андрійович — доктор юридичних наук, професор, професор спеціальної кафедри №1 Інституту Управління державної охорони України, Київський національний університет імені Тараса Шевченка;

Павлюк Олександр Олексійович — кандидат військових наук, генерал-лейтенант, перший заступник Міністра оборони України, Міністерство оборони України;

Пасіка Сергій Петрович — кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник Військового інституту, Київський національний університет імені Тараса Шевченка;

Петков Сергій Валерійович — доктор юридичних наук, професор, професор кафедри соціальної роботи в військах (силах) Військового інституту, Київський національний університет імені Тараса Шевченка;

Скриньковський Руслан Миколайович — кандидат економічних наук, професор, професор кафедри економіки підприємств та інформаційних технологій, Львівський університет бізнесу та права;

Сопільник Любомир Іванович — доктор юридичних наук, професор, доктор технічних наук, заслужений винахідник України, Львівський університет бізнесу та права;

Чубенко Антон Гризорович — доктор юридичних наук, професор, начальник управління правового забезпечення центрального апарату, Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів;

Шевченко Анатолій Михайлович — бригадний генерал, начальник Військового інституту, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

Д 36 Державна таємниця як складова національної безпеки України: охорона та доступ до державної таємниці; законодавче забезпечення державної таємниці; відповідальність за розголошення державної таємниці; особливості дотримання державної таємниці під час відправлення правосуддя; особливості регулювання в особливий період та під час воєнного стану / Укл.: Джус О.А., Золотарьова М.К., Копотун І.М., Макарова Т.П., Микитюк М.А., Павлюк О.О., Пасіка С.П., Петков С.В., Скриньковський Р.М., Сопільник Л.І., Чубенко А.Г., Шевченко А.М. — Київ. ВД «Професіонал», 2023. — 438 с.

ISBN 978-611-01-2935-0

Державна таємниця в самому загальному визначенні являє собою певну інформацію у сфері оборони, економіки, науки і техніки, зовнішніх відносин, державної безпеки та охорони правопорядку, розголошення якої може завдати шкоди національній безпеці держави і яка спеціально охороняється державою.

Навіть у найбільше відкритих суспільствах для захисту своїх прав та інтересів, а також окремої особи встановлюються через функціонування державного механізму певні обмеження на поширення інформації, вільне розповсюдження якої може завдати шкоди цим правам та інтересам. При цьому державна таємниця (або інформація, що притримується до неї) в цьому контексті займає найвищий щабель в ієрархії інформації з обмеженням доступу, оскільки в ній містяться дані, що стосуються найважливіших сфер життєдіяльності суспільства і держави: оборони, національної безпеки, управління тощо. Її головною ознакою є можливість внаслідок розголошення завдати шкоди саме національній безпеці.

Ця збірка присвячена саме такій інформації, доступ до якої обмежується за другим сценарієм. При цьому актуальності питанням, які будуть досліджені у цьому виданні, надає поточна політична ситуація, реальні бойові дії, посилення інформаційного протистояння, інші чинники, які пов'язані з режимом воєнного стану.

ВСТУП

Державна таємниця в самому загальному визначенні являє собою певну інформацію у сфері оборони, економіки, науки і техніки, зовнішніх відносин, державної безпеки та охорони правопорядку, розголошення якої може завдати шкоди національній безпеці держави і яка спеціально охороняється державою.

Якщо питання щодо державної таємниці в Україні успадковані повністю від СРСР, що обумовлено розпадом радянської держави і переходом частини її «секретів» до нащадків, яке спричинило відповідний вплив на вітчизняне законодавство, то наприклад у країнах НАТО (на відміну від законодавства України) немає розподілу інформації з обмеженим доступом на державну таємницю та іншу передбачену законом таємницю. У відповідності до їх законодавства там існує єдина класифікація так званої **чутливої інформації** (аналог інформації з обмеженим доступом), яка вже обтяжена накладанням на неї відповідних грифів обмеження доступу до неї.

За великим рахунком наявність інформації з обмеженим доступом є одночасно обмеженням прав на інформацію. Хоча це лінійний підхід, який не враховує багато чинників. Насправді складається таким чином, що навіть у найбільше відкритих суспільствах для захисту своїх прав та інтересів, а також окремої особи встановлюються через функціонування державного механізму певні обмеження на поширення інформації, вільне розповсюдження якої може завдати шкоди цим правам та інтересам. При цьому державна таємниця (або інформація, що прирівнюється до неї) в цьому контексті займає найвищий щабель в ієрархії інформації з обмеженим доступом, оскільки в ній містяться дані, що стосуються найважливіших сфер життєдіяльності суспільства і держави: оборони, національної безпеки, управління тощо. Її головною ознакою є можливість внаслідок розголошення завдати шкоди саме **національній безпеці**.

Отже, в правовому сенсі можна говорити про державну таємницю саме в ракурсі безпекового блоку питань, розглядати державну таємницю як особливу складову національної безпеки держави.

Ситуація ускладнюється тою обставиною, що наявні інформаційні правовідносини в сучасному постіндустріальному розвиненому

суспільстві відіграють ключову роль. При цьому саме якість інформаційного продукту значним чином впливає на рівень його розвитку і місце держави у світі, представником якого вона власне позиціонує себе. Для підтримки належного темпу усіх складових сталого розвитку країни, вкрай необхідне постійне оновлення інформаційних ресурсів, безперервний зв'язок між продукуванням інформації та її втіленням в конкретні соціальні, економічні та виробничі проекти тощо. А для досягнення цих цілей важливим є вільний обіг інформаційних ресурсів, доступ до них найширшого кола споживачів, забезпечення зворотного зв'язку.

Вимушене обмеження інформаційного обігу у таких умовах відбувається у двох напрямках. По-перше, інформація може не мати характеру державної таємниці, чи іншої чутливої інформації, але її вільне розповсюдження може спричинити негативні суспільні наслідки, вплинути на стан забезпечення прав особи, громадянина, суспільства та держави. В таких випадках обмеження здійснюється шляхом гарантування права суб'єктів інформаційних правовідносин на свій розсуд обмежувати доступ до певної інформації, вільне поширення якої може завдати негативних наслідків саме цим суб'єктам (тобто застосовується диспозитивний принцип).

По-друге, коли справа стосується певного кола безпеково чутливої інформації, що має усі ознаки державної таємниці. Тут інформаційні обмеження здійснюються регламентованим шляхом, із встановленням обов'язку стосовно обмеження поширення інформації, вільне розповсюдження якої може завдати шкоди широкому колу осіб, усьому суспільству чи державі (тобто застосовується принцип імперативності).

Ця збірка присвячена саме такій інформації, доступ до якої обмежується за другим сценарієм. При цьому актуальності питанням, які будуть досліджені у цьому виданні, надає поточна політична ситуація, реальні бойові дії, посилення інформаційного протистояння, інші чинники, які пов'язані з режимом воєнного стану.

ОХОРОНА ТА ДОСТУП ДО ДЕРЖАВНОЇ ТАЄМНИЦІ В УКРАЇНІ

У відповідності до Закону України «Про державну таємницю» (ст. 1 Закону) **державна таємниця (далі також – секретна інформація)** – вид таємної інформації, що охоплює відомості у сфері оборони, економіки, науки і техніки, зовнішніх відносин, державної безпеки та охорони правопорядку, розголошення яких може завдати шкоди національній безпеці України та які визнані у порядку, встановленому цим Законом, державною таємницею і підлягають охороні державою.

При цьому **віднесення інформації до державної таємниці** – процедура прийняття (державним експертом з питань таємниць) рішення про віднесення категорії відомостей або окремих відомостей до державної таємниці з установленням ступеня їх секретності шляхом обґрунтування та визначення можливої шкоди національній безпеці України у разі розголошення цих відомостей, включенням цієї інформації до **Зводу відомостей, що становлять державну таємницю**, та з опублікуванням цього Зводу, змін до нього.

Державний експерт з питань таємниць – посадова особа, уповноважена здійснювати відповідно до вимог цього Закону віднесення інформації до державної таємниці у сфері оборони, економіки, науки і техніки, зовнішніх відносин, державної безпеки та охорони правопорядку, зміни ступеня секретності цієї інформації та її розсекречування (див. додатково Указ Президента України від 19.05.2020 № 190/2020 «Про Перелік посадових осіб, на яких покладається виконання функцій державного експерта з питань таємниць»).

Ця ж стаття Закону надає визначення поняття «**охорона державної таємниці**». Відповідно, охорона державної таємниці – комплекс організаційно-правових, інженерно-технічних, криптографічних та оперативно-розшукових заходів, спрямованих на запобігання розголошенню секретної інформації та втратам її матеріальних носіїв.

Система охорони державної таємниці України, що склалася на цей час, є триланкова, основні суб'єкти цих відносин об'єднуються на трьох рівнях:

Вищий рівень – вищі органи державної влади (визначення політики охорони держтаємниці та напрямків її реалізації, координація дій):

Президент України;

Рада національної безпеки і оборони України при Президентові України;

Верховна Рада України; Кабінет міністрів України

Центральний рівень – центральні органи державної влади:

Міністерства та відомства — галузева охорона держтаємниці;

Служба безпеки України — спеціально уповноважений орган в галузі охорони держтаємниці.

Місцевий рівень – місцеві органи державної влади та місцевого самоврядування (виконання політики охорони держтаємниці;

режимно-секретні органи об'єктів інформаційної діяльності, на яких обробляється інформація, що містить держтаємницю.

Ст. 5 Закону визначає **компетенцію суб'єктів на вказаних рівнях**:

Президент України, забезпечуючи національну безпеку, видає укази та розпорядження з питань охорони державної таємниці, віднесених цим Законом та іншими законами до його повноважень.

Рада національної безпеки і оборони України координує та контролює діяльність органів виконавчої влади у сфері охорони державної таємниці.

Кабінет Міністрів України спрямовує та координує роботу міністерств, інших органів виконавчої влади щодо забезпечення здійснення державної політики у сфері охорони державної таємниці.

Центральні та місцеві органи виконавчої влади, Рада міністрів Автономної Республіки Крим та органи місцевого самоврядування здійснюють державну політику у сфері охорони державної таємниці в межах своїх повноважень, передбачених законом.

Спеціально уповноваженим державним органом у сфері забезпечення охорони державної таємниці є Служба безпеки України.

Забезпечення охорони державної таємниці відповідно до вимог режиму секретності в державних органах, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах і організаціях, діяльність яких пов'язана з державною таємницею, покладається **на**

керівників зазначених органів, підприємств, установ і організацій.

Державна таємниця у аспекті національної безпеки може розглядатися як окрема система примусових заходів державного регулювання, які набувають форм, що відповідають законам суспільного життя, умовам і завданням суб'єкта управління. Тобто державна таємниця в цьому аспекті являє собою особливий механізм управління, об'єктом дії якого є соціальні процеси, які відбуваються у сфері національної безпеки.

Система державної таємниці у такому вимірі визначається організаційно-функціональними утвореннями, наділених відповідними компетенціями діяти у відповідній сфері, використовуючи специфічні для правоохоронних органів заходи, що спрямовуються на: захист державного суверенітету, конституційного ладу, територіальної цілісності, економічного, науково-технічного та оборонного потенціалу України;

захист законних інтересів держави і прав громадян від розвідувально-підривної діяльності іноземних спеціальних служб, посягань з боку окремих організацій, груп та осіб;

запобігання, виявлення, припинення та розкриття злочинів проти миру і безпеки людства, тероризму, корупції та організованої злочинної діяльності у сфері управління й економіки;

інших протиправних дій, які безпосередньо створюють загрозу національній безпеці України.

Відтак **державна таємниця може вважатися невід'ємною частиною системи безпеки**, основним засобом забезпечення суспільства від протиправних посягань на життєво важливі інтереси. Відповідно, державна таємниця завжди має бути підкріплена системою силових заходів. Тому захист державної таємниці – це завжди одна із реальних складових реакції суб'єкта – володільця інформації із державною таємницею на загрозу заподіяння їй шкоди.

У протиправному втручанні у систему збереження державної таємниці та протидії цьому можна чітко виділити **чотири стадії**, а саме:

- стадія, що передує втручанню;
- стадія безпосереднього втручання;
- стадія подолання втручання;
- стадія після подолання втручання.

Оперативне реагування на виникнення загроз та їх подолання є головними завданнями суб'єктів, що здійснюють правоохоронну діяльність у сфері державної таємниці на усіх рівнях.

Отже **державна таємниця у її матеріальному вираженні** є інформацією, яка визначається у відповідних переліках, які зведені у нормативному документі, що так й називається – **Звід відомостей, що становлять державну таємницю**. Тобто правовий акт, в якому зведено переліки відомостей, що згідно з рішеннями державних експертів з питань таємниць становлять державну таємницю у визначених цим Законом сферах. Тобто відомості, що складають державну таємницю обмежені відповідним переліком, який має вичерпний характер.

Як й будь-яка інша інформація, відомості з таємною інформацією не можуть існувати окремо від їх носіїв. **Матеріальні носії секретної інформації** – матеріальні об'єкти, в тому числі фізичні поля, в яких відомості, що становлять державну таємницю, відображені у вигляді текстів, знаків, символів, образів, сигналів, технічних рішень, процесів тощо.

Тож заходи щодо охорони та забезпечення державної таємниці, запобігання та перешкодження неправомірним втручанням фактично зводяться до заходів з забезпечення саме носіїв вказаної інформації. З технічними носіями все просто з точки зору розуміння способів і можливостей їх захисту (які самі по собі можуть бути і є складними та витратними, потребують технічних, технологічних, наукових, фінансових та людських ресурсів). Наприклад, існує такий собі **криптографічний захист секретної інформації** – вид захисту, що реалізується шляхом перетворення інформації з використанням спеціальних даних (ключових даних) з метою приховування (або відновлення) змісту інформації, підтвердження її справжності, цілісності, авторства тощо. Або більш простий **технічний захист секретної інформації** – вид захисту, спрямований на забезпечення інженерно-технічними заходами конфіденційності, цілісності та унеможливлення блокування інформації.

Велику увагу приділяють **превентивним заходам**, які визначають подальші кроки при визначенні можливості працювати із секретною інформацією. Наприклад проводиться **спеціальна експертиза щодо наявності умов для провадження діяльності, пов'язаної з державною таємницею**, – експертиза, що проводиться з метою визначення в державних органах, органах місцевого самоврядування,

на підприємствах, в установах і організаціях наявності умов, передбачених цим Законом, для провадження діяльності, пов'язаної з державною таємницею.

Найбільш складним, найбільш вразливим, найбільш ненадійним носієм таємної інформації є голова людини, тобто **суб'єкт, який має доступ до державної таємниці**.

Доступ до державної таємниці – надання повноваженою посадовою особою дозволу громадянину на ознайомлення з конкретною секретною інформацією та провадження діяльності, пов'язаної з державною таємницею, або ознайомлення з конкретною секретною інформацією та провадження діяльності, пов'язаної з державною таємницею, цією посадовою особою відповідно до її службових повноважень.

Для отримання вказаного доступу до секретної інформації особа проходить спеціальну процедуру, яка називається **допуск до державної таємниці** – процесуальне оформлення права громадянина на доступ до секретної інформації.

За приписами ст. 27 Закону доступ до державної таємниці надається дієздатним громадянам України, яким надано допуск до державної таємниці та які потребують його за умовами своєї службової, виробничої, наукової чи науково-дослідної діяльності або навчання.

Рішення про надання доступу до конкретної секретної інформації (категорії секретної інформації) та її матеріальних носіїв приймають керівники державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, у яких виконуються роботи, пов'язані з державною таємницею, або зберігаються матеріальні носії секретної інформації.

Порядок надання доступу до державної таємниці особам, залученим до конфіденційного співробітництва з оперативними підрозділами правоохоронних та інших спеціально уповноважених органів, які проводять оперативно-розшукову, розвідувальну або контррозвідувальну діяльність, визначається керівниками зазначених органів за погодженням із Службою безпеки України. У Службі безпеки України такий порядок надання доступу до державної таємниці визначається Головою Служби безпеки України.

Частинами першою, другою та сьомою ст. 22 Закону України «Про державну таємницю» визначено, що залежно від ступеня секретності

інформації встановлюються такі **форми допуску до державної таємниці**:

форма 1 – для роботи з секретною інформацією, що має ступені секретності «особливої важливості», «цілком таємно» та «таємно»;

форма 2 – для роботи з секретною інформацією, що має ступені секретності «цілком таємно» та «таємно»;

форма 3 – для роботи з секретною інформацією, що має ступінь секретності «таємно».

Допуск до державної таємниці надається дієздатним громадянам України віком від 18 років, які потребують його за умовами своєї службової, виробничої, наукової чи науково-технічної діяльності або навчання, органами Служби безпеки України після проведення їх перевірки.

Юридичні особи для провадження діяльності, що пов'язана із державною таємницею, отримують спеціальний дозвіл. Порядок отримання спеціального дозволу на провадження діяльності, пов'язаної з державною таємницею

Спеціально уповноваженим державним органом у сфері забезпечення охорони державної таємниці є Служба безпеки України.

Державні органи, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи і організації (далі – підприємства, установи, організації) мають право провадити діяльність, пов'язану з державною таємницею, за умови надання їм відповідного спеціального дозволу на провадження такої діяльності.

Процедура і перелік документів для направлення до органів

СБ України з метою отримання підприємством, установою і організацією спеціального дозволу на провадження діяльності, пов'язаної з державною таємницею, визначені статтею 20 Закону та Порядком організації та забезпечення режиму секретності в державних органах, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах і організаціях, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 18.12.2013 № 939.

Спеціальний дозвіл надається органами СБУ підприємствам, установам, організаціям за умови, що вони:

провадять або планують провадити діяльність, пов'язану з державною таємницею, відповідно до повноважень, державних завдань, програм, замовлень, договорів (контрактів);

мають режимні приміщення та сховища матеріальних носіїв секретної інформації, які відповідають вимогам до забезпечення

режиму секретності, виключають можливість доступу до них сторонніх осіб (тобто таких осіб, що не мають наданого в установленому порядку доступу до матеріальних носіїв секретної інформації) та гарантують збереження таких матеріальних носіїв;

дотримуються передбачених законодавством вимог щодо забезпечення режиму секретності під час проведення секретних робіт і здійснення заходів, пов'язаних з використанням секретної інформації, а також порядку допуску та доступу осіб до державної таємниці, прийому іноземних громадян та іноземних делегацій, здійснення технічного та криптографічного захисту секретної інформації;

мають режимно-секретний орган (далі – РСО) або режим секретності забезпечується його керівником чи працівником, призначеним для цього наказом керівника підприємства, установи, організації.

Утворення, реорганізація чи ліквідація РСО здійснюється за попереднім погодженням з підприємствами, установами, організаціями вищого рівня або замовниками секретних робіт та органом СБУ. У своїй діяльності РСО взаємодіють з органом СБУ та РСО підприємств, установ, організацій вищого рівня або замовників секретних робіт.

До складу РСО входять підрозділи режиму, криптографічного, технічного захисту інформації, секретного діловодства та інші підрозділи, що безпосередньо забезпечують охорону державної таємниці, залежно від специфіки діяльності державного органу, органу місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації.

Для розгляду питання щодо погодження створення РСО керівник підприємства, установи, організації, до повноважень якого належить право прийняття такого рішення, подає органу СБУ вмотивований запит, у якому викладаються відомості про підпорядкованість РСО, його організаційно-штатну структуру, чисельність працівників підприємства, установи, організації, яким планується надати допуск до державної таємниці, характер секретних робіт, характеристику відомостей (ступені секретності, статті Зводу відомостей, що становлять державну таємницю, затвердженого наказом СБ України від 12.08.2005 № 440 (далі – ЗВДТ), які планується обробляти в ході провадження діяльності, пов'язаної з державною таємницею.

Призначення осіб на посади заступників керівників підприємств, установ, організацій з питань режиму, начальників РСО та їх заступників, а також видання наказу про покладення на окремого працівника обов'язків щодо забезпечення режиму секретності здійснюється після погодження з органами СБУ та РСО підприємств, установ, організацій вищого рівня або підприємств, установ, організацій, що є замовниками секретних робіт.

Для розгляду питання про погодження призначення осіб на посади заступників керівників підприємств, установ, організацій з питань режиму, начальників РСО та їх заступників до органу СБУ подається підписаний керівником підприємства, установи, організації вмотивований запит, у якому роз'яснюються питання щодо необхідності призначення особи на таку посаду, викладаються відомості про попереднє погодження цієї кандидатури з РСО підприємства, установи, організації вищого рівня або замовника секретних робіт. У запиті також викладаються відомості про наявність на підприємстві, в установі, організації спеціального дозволу на провадження діяльності, пов'язаної з державною таємницею, строк його дії та встановлену категорію режиму секретності.

До вмотивованого запиту додаються:

копія документа, який містить інформацію про функціональні обов'язки, що передбачені за посадою, призначення на яку погоджується (у разі погодження покладення на працівника підприємства, установи, організації обов'язків щодо забезпечення режиму секретності також надсилаються копії документів, які містять інформацію про функціональні обов'язки за основною посадою);

анкета для погодження призначення на посаду заступника керівника установи з питань режиму, начальника або заступника начальника РСО за формою згідно з додатком 3 до Порядку, яка заповнюється і підписується особою, засвідчується підписом посадової особи підрозділу кадрового забезпечення та РСО і скріплюється печаткою РСО.

Для отримання спеціального дозволу підприємство, установа, організація подає органу СБУ заявку, в якій зазначаються:

найменування підприємства, установи, організації;

найменування підприємства, установи, організації, яке координує та спрямовує або до сфери управління чи відання якого належить

підприємство, установа, організація, якому надається спеціальний дозвіл;

організаційно-правова форма;

місцезнаходження підприємства, установи, організації, приміщень РСО та інших режимних приміщень (зон, територій), визначених для постійного зберігання матеріальних носіїв секретної інформації;

підстави для отримання спеціального дозволу (обґрунтування).

До заявки додається **акт перевірки стану режиму секретності** на підприємстві, в установі, організації.

Для проведення перевірки стану режиму секретності на підприємстві, в установі, організації наказом (розпорядженням) керівника утворюється комісія.

До складу комісії включаються працівники РСО та представники інших структурних підрозділів підприємства, установи, організації, яким надано допуск до державної таємниці за відповідною формою. За наявності на підприємстві, в установі, організації органу спеціального зв'язку, до складу комісії включається особа, яка має допуск до шифрів та шифрувальної роботи.

Комісія перевіряє стан забезпечення режиму секретності на підприємстві, в установі, організації, з'ясовує наявність умов, необхідних для провадження діяльності, пов'язаної з державною таємницею, та складає акт перевірки стану режиму секретності.

Акт перевірки стану режиму секретності повинен містити інформацію про:

діяльність, пов'язану з державною таємницею, яку провадить чи провадитиме підприємство, установа, організація;

характеристику та обсяг секретних відомостей, які використовуються або будуть використовуватися у зв'язку з провадженням такої діяльності;

стан режиму секретності, його відповідність вимогам законодавства у сфері охорони державної таємниці;

структуру РСО, його підпорядкованість, штатну чисельність працівників та їх функціональні обов'язки, призначення на посаду начальника РСО або працівника, відповідального за ведення обліку і зберігання секретних документів та здійснення заходів щодо забезпечення режиму секретності;

наявність та місцезнаходження спеціально обладнаних приміщень (зон, територій) для проведення секретних робіт, необхідної кількості

сховищ матеріальних носіїв секретної інформації, їх відповідність вимогам щодо забезпечення режиму секретності;

номенклатуру посад працівників підприємства, установи, організації, перебування на яких потребує оформлення допуску та надання доступу до державної таємниці (далі — номенклатура посад), кількість передбачених нею посад і фактичну чисельність працівників, яким вже надано допуск до державної таємниці;

організацію і стан пропускового та внутрішньооб'єктового режиму, перелік інженерно-технічних засобів охорони із зазначенням їх відповідності вимогам до забезпечення режиму секретності;

наявність перспективних і поточних планів забезпечення режиму секретності, в тому числі під час прийому іноземних делегацій та здійснення міжнародного співробітництва, стан їх виконання;

наявність спеціальних засобів зв'язку та органу спеціального зв'язку, використання державних шифрів і криптографічних засобів, стан їх обліку;

організацію і стан секретного діловодства, забезпечення технічного захисту секретної інформації;

результати здійснення контролю за забезпеченням охорони державної таємниці (коли і ким проводилася остання перевірка, яких заходів вжито для усунення виявлених недоліків, виконання пропозицій і рекомендацій, із зазначенням номера та дати відповідного рішення щодо усунення недоліків тощо);

пропозиції щодо надання підприємству, установі, організації спеціального дозволу.

Акт перевірки стану режиму секретності підписується членами комісії та затверджується керівником підприємства, установи, організації.

У разі, коли спеціальний дозвіл **надається підприємству, установі, організації вперше**, заявка і акт перевірки стану режиму секретності оформляються та подаються органу СБУ підприємством, установою, організацією вищого рівня або замовником секретних робіт. В акті перевірки зазначаються відомості:

діяльність, пов'язану з державною таємницею, яку провадить чи провадитиме підприємство, установа, організація, характеристику та обсяг секретних відомостей, які використовуються або будуть використовуватися у зв'язку з провадженням такої діяльності, стан режиму секретності, його відповідність вимогам законодавства у сфері охорони державної таємниці;

структуру РСО, його підпорядкованість, штатну чисельність працівників та їх функціональні обов'язки, призначення на посаду начальника РСО або працівника, відповідального за ведення обліку і зберігання секретних документів та здійснення заходів щодо забезпечення режиму секретності;

наявність та місцезнаходження спеціально обладнаних приміщень (зон, територій) для проведення секретних робіт, необхідної кількості сховищ матеріальних носіїв секретної інформації, їх відповідність вимогам щодо забезпечення режиму секретності;

пропозиції щодо надання підприємству, установі, організації спеціального дозволу;

Після отримання зазначених документів **орган СБУ призначає спеціальну експертизу.**

Питання про надання підприємству, установі, організації спеціального дозволу та встановлення категорії режиму секретності розглядається органом СБУ протягом місяця з дня отримання відповідної заявки.

У разі виникнення кризової ситуації, що загрожує національній безпеці України, оголошення рішення про проведення мобілізації та/або введення воєнного стану питання щодо надання спеціального дозволу на провадження діяльності, пов'язаної з державною таємницею, органам військового управління, військовим частинам, установам і організаціям, іншим структурним підрозділам Збройних Сил України, інших військових формувань, правоохоронних органів спеціального призначення, Державної спеціальної служби транспорту, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, що відмобілізуються, доукомплектовуються, заново формуються, розглядається органом СБУ у десятиденний строк з дня отримання відповідних документів.

Категорія режиму секретності – категорія, яка характеризує важливість та обсяги відомостей, що становлять державну таємницю, які зосереджені на підприємствах, в установах і організаціях.

Для проведення спеціальної експертизи орган СБУ утворює спеціальну експертну комісію. У разі потреби до її складу можуть бути включені фахівці інших підприємств, установ, організацій за погодженням з їх керівниками.

За наявності на підприємстві, в установі, організації органу спеціального зв'язку чи шифрувального органу та/або використання ними державних шифрів і криптографічних засобів захисту секретної

інформації до складу спеціальних експертних комісій входять представники Держспецзв'язку.

Результати спеціальної експертизи оформляються актом спеціальної експертизи за формою згідно з додатком 2 до Порядку, який подається на розгляд керівнику органу СБУ для прийняття рішення.

На підставі поданих документів і акта спеціальної експертизи орган СБУ приймає рішення про надання підприємству, установі, організації дозволу та встановлення категорії режиму секретності.

Надання (переоформлення) дозволу здійснюється безкоштовно.

Строк дії спеціального дозволу встановлюється органом СБУ залежно від обсягу секретних робіт, що проводяться відповідним підприємством, установою, організацією, ступеня секретності та обсягу пов'язаних з цими роботами відомостей, що становлять державну таємницю, категорії режиму секретності, але не може перевищувати п'яти років.

Якщо спеціальний дозвіл надається підприємству, установі, організації вперше, категорія режиму секретності встановлюється згідно із ступенем секретності робіт, які передбачено проводити відповідно до їх повноважень, державних завдань, програм, замовлень, договорів (контрактів), а строк дії такого спеціального дозволу не повинен перевищувати один рік.

Відмова в наданні спеціального дозволу приймається органом СБУ за відсутності умов, необхідних для провадження діяльності, пов'язаної з державною таємницею, про що зазначається в акті спеціальної експертизи з посиланням на нормативно-правові акти у сфері охорони державної таємниці.

Повідомлення стосовно прийнятого рішення про відмову в наданні спеціального дозволу органи СБУ надсилають у письмовій формі підприємствам, установам, організаціям, що подали заявку, а також підприємствам, установам, організаціям вищого рівня чи замовникам секретних робіт. У повідомленні викладаються вимоги та рекомендації щодо подальших дій підприємства, установи, організації для недопущення витоку секретної інформації.

Наявність спеціального дозволу є підставою для обов'язкового укладення підприємством, установою, організацією договорів з підрозділами Державної фельд'єгерської служби та Державного

підприємства спеціального зв'язку про доставку секретної кореспонденції.

Переоформлення спеціального дозволу здійснюється в порядку, передбаченому для його надання.

У разі закінчення строку дії спеціального дозволу матеріали для його переоформлення подаються органу СБУ не пізніше ніж за місяць до закінчення строку його дії.

Органам військового управління, військовим частинам, установам і організаціям, іншим структурним підрозділам Збройних Сил України, інших військових формувань, які змінюють умовне найменування та/або місце дислокації у разі оголошення рішення про проведення мобілізації, введення воєнного стану, спеціальний дозвіл не переоформляється. Про такі зміни орган військового управління надсилає у триденний строк до органу СБУ, який надав спеціальний дозвіл, відповідне повідомлення.

За приписами ст. 24 Закону перевірка громадян у зв'язку з їх допуском до державної таємниці здійснюється органами Служби безпеки України у строк до одного місяця у порядку, встановленому цим Законом і Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність».

У ході перевірки органами Служби безпеки України з'ясовуються наявність чи відсутність обставин, передбачених пунктами 2 і 4 частини першої та частиною другою статті 23 цього Закону. За результатами перевірки органи Служби безпеки України надсилають протягом п'яти робочих днів з дня її закінчення до державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, що звернулися з приводу надання громадянам допуску до державної таємниці, повідомлення про надання або відмову в наданні такого допуску.

Наявність чи відсутність обставин, передбачених пунктами 1, 3 і 5 частини першої ст. 23 цього Закону, з'ясовується державним органом, органом місцевого самоврядування, підприємством, установою, організацією, що оформляє документи на допуск.

Повідомлення органів Служби безпеки України про відмову в наданні громадянам допуску до державної таємниці мають містити посилання на відповідні положення статті 23 цього Закону. Відмова не виключає повторного звернення державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій з цього

приводу в разі зміни обставин, за яких у наданні допуску до державної таємниці було відмовлено.

У разі виникнення кризової ситуації, що загрожує національній безпеці України, оголошення рішення про проведення мобілізації та (або) введення правового режиму воєнного стану допуск до державної таємниці громадянам України, які призиваються на військову службу, а також військовослужбовцям та працівникам Збройних Сил України, інших військових формувань, правоохоронних органів спеціального призначення, Державної спеціальної служби транспорту, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, які переміщуються на посади, зайняття яких передбачає наявність допуску до державної таємниці, надається у десятиденний термін. Порядок проведення перевірки громадян у зв'язку з їх допуском до державної таємниці визначається Кабінетом Міністрів України.

З фактом допуску та доступу особи до державної таємниці пов'язана з делегуванням **вказаним особам відповідних прав та інших застережень**. Іноді такі процеси вважаються обмеженням прав особи у зв'язку з його допуском та доступом до державної таємниці.

Так ст. 28 Закону передбачає, що **громадянин, якому надано допуск до державної таємниці, зобов'язаний:**

не допускати розголошення будь-яким способом державної таємниці, яка йому довірена або стала відомою у зв'язку з виконанням службових обов'язків;

не брати участі в діяльності політичних партій та громадських організацій, діяльність яких заборонена в порядку, встановленому законом;

не сприяти іноземним державам, іноземним організаціям чи їх представникам, а також окремим іноземцям та особам без громадянства у провадженні діяльності, що завдає шкоди інтересам національної безпеки України;

виконувати вимоги режиму секретності;

повідомляти посадових осіб, які надали йому доступ до державної таємниці, та відповідні режимно-секретні органи про виникнення обставин, передбачених статтею 23 цього Закону, або інших обставин, що перешкоджають збереженню довіреної йому державної таємниці, а також повідомляти у письмовій формі про свій виїзд з України;

додержуватися інших вимог законодавства про державну таємницю.

Ст. 29 Закону **прямо передбачає обмеження прав** у зв'язку з допуском та доступом до державної таємниці:

громадянин, якому було надано допуск та доступ до державної таємниці у порядку, встановленому законодавством, і який реально був обізнаний з нею, може бути обмежений у праві виїзду на постійне місце проживання в іноземну державу до розсекречування відповідної інформації, але не більш як на п'ять років з часу припинення діяльності, пов'язаної з державною таємницею (не обмежується виїзд у держави, з якими Україна має міжнародні договори, що передбачають такий виїзд і згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України);

на громадянина також поширюються обмеження свободи інформаційної діяльності, що впливають з цього Закону.

Компенсуються ці «незручності» більш приємними бонусами у вигляді **надбавки до посадового окладу**. Це передбачається ст. 30 закону. Тобто, коли за умовами своєї професійної діяльності громадянин постійно працює з відомостями, що становлять державну таємницю, йому повинна надаватися відповідна компенсація за роботу в умовах режимних обмежень, види, розміри та порядок надання якої встановлюються Кабінетом Міністрів України. Тобто Постановою КМУ від 15 червня 1994 р. N 414 (з наступними змінами). Розміри «бонусів» коливаються у залежності від місця роботи та ступеню секретності.

За ідеєю ця схема мала убезпечити певним чином державну таємницю через вплив «людського фактору». Проте життя показало, що це зовсім не так. Пропонуємо у вигляді ілюстрації матеріал з інтернет-ресурсу <https://zib.com.ua/> від 13.03.2023 р., автор Богатир Володимир:

«В теорії гарантії збереження державних секретів виглядають досить непогано. На практиці ж реалізація відбувається децю інакше. Показовими є кейси екс-голів Правління Національного банку України Кирила Шевченка та Валерії Гондарєвої. Обидва були звільнені з посади з подальшим переслідуванням у кримінальних провадженнях, але СБУ тривалий час не скасовувала їм допуск до державної таємниці. При цьому чиновники безперешкодно виїхали з України і мешкають за кордоном. Перший – у Відні, друга – у Лондоні.

Причини такої різниці між теорією та практикою показово характеризує відповідь СБУ на наш запит щодо низки секретноносіїв, які завершили роботу на державу.

Там фактично «умили руки», зазначивши, що повноваження припинити своєму підлеглому доступ до державної таємниці має його керівник шляхом видання відповідного наказу. А от сама Служба безпеки до процесу надання чи припинення доступу працівника до конкретних секретних відомостей не залучається, отже інформація про надання/припинення доступу у спецслужбі не обліковується.

Що стосується обмеження права (дозволу) экс-чиновників на постійне проживання в інших країнах, то і тут хата державного органу, одним із основних завдань якого є забезпечення охорони державної таємниці, виявляється з краю. Нам роз'яснили, що СБУ відповідно до Закону «Про запобігання корупції» та Порядком проведення спеціальної перевірки стосовно осіб, які претендують на зайняття посад, які передбачають зайняття відповідального або особливо відповідального становища, та посад з підвищеним корупційним ризиком (постанова Кабміну від 25.03.2015 № 171), Служба безпеки є одним з суб'єктів проведення означеної перевірки і бере у ній участь лише щодо наявності в особи допуску до державної таємниці, а також щодо відношення особи до військового обов'язку (в частині персонально-якісного обліку військовозобов'язаних СБУ). Отже, збирання в процесі такої перевірки, обробка та зберігання іншої інформації про особу (крім тієї, що визначена постановою-171) не належить до повноважень СБ України.

Більше того, якщо раніше Служба безпеки України хоча б надавала інформацію про форму допуску колишніх можновладців, які полишили Україну, то зараз цю інформацію вже не надають, не дивлячись на значне суттєве збільшення корупційних скандалів серед найвищого керівництва допущеного до державної таємниці в період військового стану.

Єдиною позитивною тенденцією, на шляху дотримання державної таємниці, яку слід відмітити за останні два роки – це позбавлення від іноземців в Уряді та центральних органах влади, адже на даний час відповідно до Закону України «Про державну службу» на посади державної служби, в тому числі на посади державної служби категорії «А» (вищий корпус державної служби), призначаються громадяни України.

При цьому актуальним залишається питання перевірки законності «прискороного» отримання громадянства України іноземцями, яких імплементували на керівні посади.

Залишилися іноземці і в керівництві суб'єктів господарювання державного сектору економіки, зокрема особливо важливих для економіки підприємств. Дізнатись же про дотримання державної таємниці, навіть звільненими керівниками не просто, про що свідчать відповіді СБУ та Нафтогазу, щодо нещодавно звільненого їх керівника.

Нажаль, правоохоронна система та її співробітники сконцентровані над знуцанням над залишками бізнесу і «сприянням» у вирішенні комерційних конфліктів.

Служба безпеки України формально залишається спеціально уповноваженим державним органом у сфері забезпечення охорони державної таємниці та державним органом спеціального призначення з правоохоронними функціями, який мав би забезпечувати державну безпеку України.

Як це не прикро, але теорія Україні вже традиційно розходиться із практикою. Закони існують самі по собі і їхня якість розбивається правозастосуванням. Політична доцільність може переважати над порядком, навіть у таких питаннях як національна безпека та захист національної державності».

Цей матеріал цікавий у плані постановки питання. Хоча невідомі факти негативного впливу на ситуацію з держтаємницією у випадках Шевченка або Гонтервої. А ось ще один «секретноносець» Богуслав «доносився» державними таємницями до криміналу, хоча його погляди були відомі задовго до його державної зради у вигляді кримінального провадження. Тут де дивилися правоохоронці в купі і окреме СБУ тощо?

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
ОХОРОНА ТА ДОСТУП ДО ДЕРЖАВНОЇ ТАЄМНИЦІ В УКРАЇНІ.....	5
ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА РОЗГОЛОШЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ТАЄМНИЦІ	22
ОСОБЛИВОСТІ ДОТРИМАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ТАЄМНИЦІ ПІД ЧАС ВІДПРАВЛЕННЯ ПРАВОСУДДЯ.....	28
ОСОБЛИВОСТІ ДОТРИМАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ТАЄМНИЦІ В ОСОБЛИВИЙ ПЕРІОД, ЗОКРЕМА ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ	32
ЗАКОНОДАВЧЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ТАЄМНИЦІ	41
ЗАКОН УКРАЇНИ «Про державну таємницю»	41
НАКАЗ ЦЕНТРАЛЬНЕ УПРАВЛІННЯ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ від 23.12.2020 № 383 «Про затвердження Зводу відомостей, що становлять державну таємницю»	85
ЗАКОН УКРАЇНИ «Про інформацію»	204
ЗАКОН УКРАЇНИ «Про доступ до публічної інформації»	222
ЗАКОН УКРАЇНИ «Про національну безпеку України».....	243
УКАЗ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року "Про Стратегію національної безпеки України"».....	284
ЗАКОН УКРАЇНИ «Про Службу безпеки України»	304
СУДОВА ПРАКТИКА.....	332
ПРАВОВІ ПОЗИЦІЇ ВЕРХОВНОГО СУДУ	332
ВИРОКИ СУДІВ У ПРОВАДЖЕННЯХ З ДЕРЖАВНОЮ ТАЄМНИЦЄЮ.....	371
РІШЕННЯ СУДІВ У ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ ТА ІНШІ СУДОВІ РІШЕННЯ ЩОДО ДЕРЖАВНОЇ ТАЄМНИЦІ.....	390

НАВЧАЛЬНО-ПРАКТИЧНЕ ВИДАННЯ

ДЕРЖАВНА ТАЄМНИЦЯ ЯК СКЛADOVA НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ:

- ОХОРОНА ТА ДОСТУП ДО ДЕРЖАВНОЇ ТАЄМНИЦІ;
- ЗАКОНОДАВЧЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ТАЄМНИЦІ;
- ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА РОЗГОЛОШЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ТАЄМНИЦІ;
- ОСОБЛИВОСТІ ДОТРИМАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ТАЄМНИЦІ ПІД ЧАС ВІДПРАВЛЕННЯ ПРАВОСУДДЯ;
- ОСОБЛИВОСТІ РЕГУЛЮВАННЯ В ОСОБЛИВИЙ ПЕРІОД ТА ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Оригінал-макет підготовлено
ТОВ Видавничий дім «Професіонал»

Підписано до друку 03.08.2023. Формат 60x84 1/16.
Друк цифровий. Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman.
Умовн. друк. арк. 27,35.

ТОВ «Видавничий дім «Професіонал»

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції
серія ДК № 1533

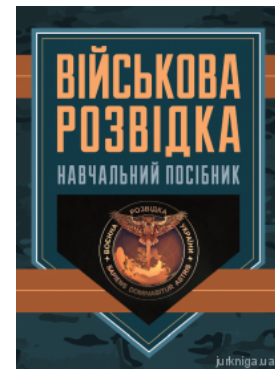
Книги, які можуть вас зацікавити

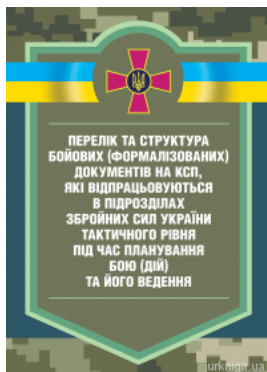
Військове документування та діловодство

Розвідка та іноземні армії. Інформаційна робота

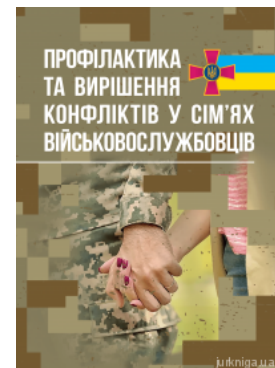
Військова розвідка. Навчальний посібник

Перелік та структура бойових (формалізованих) документів на КСП, які відпрацьовуються в підрозділах Збройних Сил України тактичного рівня під час...

Посібник для фахівців служб персоналу військових частин Збройних Сил України (в умовах воєнного стану)

Профілактика та вирішення конфліктів у сім'ях військовослужбовців

Перейти до галузі права
Військове право

[Перейти на сайт →](#)